

Over Jan Heesters als bloemenschilder en een aanwinst

De Stichting Vrienden heeft onlangs een vroeg werk van Jan Heesters in bezit gekregen. Tijdens een veiling werd het grote schilderij 'Bloemstilleven met irissen en tulpen' (75 x 56 cm) aangekocht. Dit kleurrijke doek met een vaas vol frisse lentebloemen tegen een zwarte achtergrond schilderde Heesters in 1931. Na de restauratie, die wonderen deed, kan deze belangrijke aanwinst van de stichting voortaan schitteren op elke passende expositie in het museum.

Heesters is zijn hele leven bloemen blijven schilderen, de bloemstillevens vormen een wezenlijk deel van zijn oeuvre. Bij haar inventarisatie destijds wist Wilma van Giersbergen ongeveer 65 bloemstillevens te registreren, maar er moeten er nog veel meer zijn in particulier bezit. Hij schilderde ze meestal in zijn eigen realistische stijl. Soms echter ook wat vrijer, ietwat impressionistisch, om daarna weer snel terug te keren naar het realisme. Daarnaast schilderde Heesters meermalen zijn bloementuin, vaak met echtgenote Maria en soms met zus Marie als middelpunt.

Jaren twintig en dertig.

Het museum bezat reeds een paar belangrijke bloemenschilderijen van Heesters uit de jaren voor WO II, maar deze aanwinst betekent een waardevolle aanvulling. Zo kennen we het werk 'Oostindische kers met tinnen schaal' (nummer 10 in de Heesters-catalogus uit 2015) met een slinger van oranje bloempjes rond een tinnen schaal met gele pruimen. Een ander groot werk, 'Duizendschoon tegen zwarte achtergrond' toont alle mogelijke variaties van deze destijds populaire bloem en moet ook ergens in de jaren twintig of dertig geschilderd zijn. De rode signering Heesters, dus zonder zijn voornaam, is immers kenmerkend voor zijn vroege werk. Beide kleurrijke schilderijen bezitten een mooi licht-donker contrast. Net als de Duizendschoon heeft de aanwinst een pikzwarte achtergrond, waardoor de frisse bloemen niet alleen helder op de voorgrond treden maar ook het hele schilderij een artistieke uitstraling krijgt. Van Gogh werkte soms ook met een zwarte achtergrond voor zijn bloemen, met name in zijn Stilleven met akkerbloemen en rozen (1887), dat in de TV-serie Het geheim van de meester werd besproken en gekopieerd.

Jan Heesters: Bloemstilleven met irissen en tulpen

Jan Heesters: *Duizendschoon tegen een zwarte achtergrond*

Op de 'nieuwe' Heesters staan zeer realistisch geschilderde grote witte irissen met een tintje blauw en felgele lissen en tulpen centraal. Een vijftal kleinere blauwe irissen, een eveneens blauwe lupine, een roze roosje en een felrode pioenroos vormen een soort kring rond het centrum wat tot een sterke compositie leidt. De ranke, groene stengels met blaadjes en bloemknoppen schieten als lange vuurpijlen uit de vaas en versterken de lentesfeer op dit frisse doek.

Ook bekend van Heesters is het vroege kleine werkje 'Bloesemtakken in glazen vazen' uit 1928 (nummer 22 catalogus 2015) dat wat vrijer en pasteuzer is geschilderd en duidelijk door Van Gogh is geïnspireerd. In de jaren twintig zette Heesters zijn doeken nog vaak vrij dik in de verf, bewonderaar als hij was van zijn wereldberoemde kunstbroeder.

Hoogstwaarschijnlijk ook uit de twintiger jaren dateert 'Bloeiende den in gele pot' uit de collectie van Museum Eindhoven. De gele pot, de breed uitwaaierende groenblauwe dennennaalden en de forse dennenappels op de voorgrond maken dit doek tot een lust voor het oog van de kijker. Het Heestershuis bezit een helaas iets minder overtuigende pendant met eenzelfde voorstelling.

Restauratie: een metamorfose

We troffen de nieuwe aanwinst tijdens de kijkdagen in het veilinghuis zwaar vervuild aan in een versleten lijst. Zo was bijvoorbeeld de bloemenvaas egaal flets bruin van kleur en bezat daardoor geen diepte. Overigens kon toch wel vastgesteld worden dat het hier om een goed, achtentachtig jaar oud werk van Heesters ging dat nog wel van de ondergang te redden was. We besloten te gaan bieden op de veiling,- het aankoopbudget van het museum zelf is immers zeer beperkt.

Restaurator Jos van Extel constateerde dat het schilderij inderdaad aan een flinke opknappbeurt toe was en dat het bedoekt moest worden, wilde het schilderij weer lange tijd meekunnen. Hij wist het bloemstilleven weer als nieuw te laten stralen in zijn oorspronkelijke kleuren. De vaas zelf was onherkenbaar mooi geworden: hij bleek in genuanceerd lichtbruine tinten te zijn geschilderd met duidelijk ruimtelijke vormen!

Na deze verrassende metamorfose vonden we samen met Frans van den Heuvel een passende zwarte lijst met zilverkleurige inleg als finishing touch. Nu oogt het bijna negentig jaar oude schilderij weer fonkelnieuw en kan het beginnen aan een tweede leven!

Dank, Vrienden, voor jullie bijdragen want daarmee hebben jullie deze aanwinst inclusief restauratie mogelijk gemaakt!

Latere bloemstillevens

Ook tijdens en na WO II bleef Heesters bloemstillevens creëren. Een groot werk in de museumcollectie is 'Vaas met gemengd boeket en schaal met fruit' (100 x 90 cm), dat dateert van rond 1950. Hierop heeft Heesters alle registers van het kleurenspectrum opengetrokken, maar het geheel oogt desondanks harmonieus. Een vrolijk stemmend werk is het met hemelsblauwe achtergrond en gele en oranje Oostindische kers, ridderspoor, floxen, maiskolven en nog veel meer kleurigs. De schaal met vruchten op de voorgrond zorgt voor een uitgewogen compositie met dieptewerking.

Jan Heesters: *Zonnebloemen, hommage aan Vincent*

impressionistische stijl. "De verfbehandeling is lossier en de kleuren lijken in elkaar over te vloeien", schrijft ze. Een voorbeeld daarvan is 'Jacobakan met tulpen en appelbloesem' (55 x 34 cm, jaren vijftig, particulier bezit). Op het eerste gezicht lijken behalve de paarse tulpen en de frisse witrode appelbloesem ook wat vage gele en blauwe bloemen op het doek aanwezig. Bij nadere beschouwing blijkt dat echter het geelblauwe bloembehang te zijn dat in die tijd het huis van Heesters sierde! Voor hem is het vrij ongebruikelijk om de achtergrond van een doek in verschillende kleuren op te zetten, - vaak immers betreft het, bijvoorbeeld bij portretten, een monochrome, wat saaie achtergrond. Op dit doek is hij daarvan afgeweken, maar veel andere werken met een kleurrijke achtergrond kennen we van hem niet.

Als laatste voorbeeld van Heesters fraaie 'bloemsierkunst' noem ik 'Keizerskronen in tinnen kan' (75 x 63cm, nummer 41 in de catalogus) dat van later datum is en tot de collectie van het museum behoort. Het boeket bloemen bestaat uit twee lagen: eerst een laag felgele narcissen en daarboven drie fraaie oranje keizerskronen op rij. Op de achtergrond is duidelijk Heesters' schilderij van de Pompstraat te zien met links het Heestershuis en in de verte de toren van de Servatiuskerk. Het werk is naar mijn idee één van zijn beste latere bloemstillevens.

Jan Heesters: *Jacobakan met tulpen en appelbloesem*

Slotbeschouwing

In zijn schilderkunst in het algemeen maar zeker ook in zijn bloemstillevens was Heesters een realist met een eigen signatuur, die snel is te herkennen. Slechts af en toe durfde hij het aan wat meer impressionistisch te schilderen. Dat heeft enkele geslaagde bloemstillevens opgeleverd, denk aan de eerdergenoemde 'Bloesemtakken in glazen vazen' uit 1928 en 'Jacobakan met tulpen en appelbloesem' uit de jaren vijftig. Die stijl lag hem echter niet, terwijl dat in hoge mate wel het geval was bij Dorus van Oorschot, voor wie het impressionistisch schilderen een tweede natuur was geworden.

In zijn herkenbaar eigen realisme wist Heesters desalniettemin vaak te overtuigen met kleur- en contrastrijke en compositorisch sterke werken. De nieuwe aanwinst van onze stichting 'Bloemstillevens met irissen en tulpen' uit 1931 is daar een fraai voorbeeld van.

Linnenpersen

In de nalatenschap van Jan Heesters bevinden zich twee linnenpersen. Eén staat permanent in het depot van het museum en de andere, eveneens een eikenhouten linnenpers, stond lange tijd in het oude atelier van het museum maar nu tijdelijk ook in het depot. Jan Heesters gebruikte deze als een degelpers om het papier met de afdrukken van zijn werk, dat nog vochtig van de etspers kwam, mooi glad en strak te laten opdrogen. Het onderste gedeelte van de linnenpers bestaat uit een kast met drie laden. Bovenop het ladendeel staat de stellage van de linnenpers. Deze pers heeft een houten schroef die aan de onderkant is verbonden met de vaste persplaat. Tussen het onderblad van de pers en het persblad zijn zeven losse bladen aangebracht. Onder het persgedeelte bevindt zich nog een tussenstuk. Hierin zijn de onderkanten van de stijlen van de pers te zien. Deze zijn stevig geborgd omdat daar evenveel opwaartse kracht op komt als de neerwaartse kracht van het persblad. Het persgedeelte, de twee stijlen en de tussenliggende balk worden samen schavot genoemd, de balk heet dan ook schavotbalk. De lange houten spiraal wordt spil genoemd. Hiervoor werd meestal geen eikenhout maar beukenhout of iepenhout gebruikt, vaak donkergekleurd alsof het gemaakt was van duur tropisch hardhout.

Degelpers

Linnenpers

Een linnenpers werd gebruikt om het linnengoed netjes op te vouwen. Het wasgoed werd meestal buiten gewassen en gebleekt. Na het drogen werd het linnengoed op een met een zacht wollen onderkleed bedekte strijktafel gesteven en gestreken. Tenslotte werd het zorgvuldig opgevouwen linnen met behulp van een zware linnenpers in een patroon geperst. Het aantal bladen hierbij kan worden aangepast aan de afmetingen van het linnengoed. Door het aandraaien van het persblad komt er druk op het wasgoed te staan en ontstaan de bekende keurige vouwen in het linnengoed. Het linnen werd daarna in de lades onder de pers gelegd of in de linnenkast bewaard. Deze werkzaamheden werden meestal door de vrouw des huizes gedaan of onder haar toezien oog.

Huisvrouw

De taken in een gezin waren vroeger precies verdeeld. Mannen zorgden ervoor dat er geld binnenkwam en bemoeiden zich niet met het domein van de vrouw: haar huishouden. De Nederlandse huisvrouw stond bekend als proper, ze wilde de woning en alles daarin graag schoon en keurig voor de dag laten komen. Een van de belangrijkste taken van een goede huisvrouw was het verzorgen en bewaren van het linnengoed. Destijds was bezit van textiel een statussymbool. Er werd veel geld besteed aan kleding en tafellinnen, vaak meer dan aan schilderijen. Er was dan ook veel aandacht voor het wassen en het keurig persen van het linnengoed. Het opvouwen van gewassen linnen vereiste een zekere vaardigheid, naarmate het linnengoed hoger opgevouwen was, leek het of er dubbel zoveel lakens en handdoeken lagen opgeslagen. Linnengoed vormde ook een belangrijk onderdeel van de huwelijksinbreng: een grote uitzet van de bruid was een teken van welstand en status. De linnenpers werd daarom een uiting van rijkdom; hoe fraaier de pers uitgevoerd was - soms zelfs met houtsnijwerk en balpoten - des te vermogender leek de eigenaar: bij zo'n dure pers moesten er wel kostbare stoffen en kleding in huis zijn. De linnenkast en linnenpers namen daarom dikwijls een prominente plaats in het interieur in.

Goeikamer Jan Heestershuis

Deftig

Na het overlijden van vader, verbouwden Jan en Marie Heesters naar eigen inzicht het huis in de Pompstraat. De niveauverschillen maken duidelijk dat het huis er ooit heel anders moet hebben uitgezien. Een huis was vroeger, nog meer dan nu, een kwestie van status. Maar ook de inrichting van het huis was belangrijk: de juiste meubels, glinsterende kroonluchters, kostbare gordijnen, glanzend zilver en een eveneens zorgvuldig gekozen porseleinen servies waren graadmeters voor de standing. Al deze zaken lieten de smaak van de vrouw des huizes zien, die hiermee haar afkomst toonde. Omgeven door veel prachtige, relatief luxe objecten zoals kabinetten, schilderijen en vooral veel Delfts blauw en Chinees porselein voelde men zich rijk. De indruk die men hiermee maakte, was heel belangrijk. Daarom was de kamer, waarin ontvangen werd, extra rijk ingericht. Daar stond vaak een duur kabinet met kostbare inhoud met daarnaast de meest kostbare schilderijen. Ook in het huis van Jan Heesters was en is die ontvangkamer nog steeds zo ingericht. Een mooie kamer was altijd aan de voorzijde van het huis gesitueerd. Liefst tegenover het raam van de kamer stond een mooie kast met de duurste schilderijen ernaast zodat de voorbijganger soms een glimp van de deftigheid binnen kon opvangen. In het huis werd het eentonig tikken van de staande klok, pendules, tafelklokken en andere uurwerken geassocieerd met huiselijkheid en betrouwbaarheid, het gaf de sfeer van het huis weer. Het aangeven van de tijd was niet alleen deftig en rustgevend, het was ook een verwijzing naar God die de wereld schiep met dagen en nachten, zon- en werkdagen en de wisseling der seizoenen. Zo werd het respect voor het voortschrijden van de tijd een religieus gegeven.

Het huishouden

Huishouden was de taak van de vrouw en met de orde en netheid in haar huis liet ze zien dat ze innerlijk beschaafd was. Opruimen is een uiting van beheersing en wordt ingewikkelder en belangrijker als er veel te beheersen valt: veel kamers, kasten, linnengoed, huishoudelijke artikelen en vooral veel spullen. Daarom was veel linnengoed zo belangrijk, in keurige stapeltjes met een blauw lintje erom - zo leek het nog frisser en witter - lag het in de afgesloten kast. Soms stond de kastdeur met opzet op een kiertje zodat de bezoeker 'toevallig' de aanwezige rijkdom kon zien. Naast het beheer van alle kasten viel ook de kelder onder het toezicht van de vrouw des huizes. Net als bij de proviandkast en de linnenkast zat ook hier de deur altijd op slot en had mevrouw de sleutels onder haar hoede. Op oude foto's draagt de vrouw des huizes bijna altijd de sleutels aan een lange ketting om haar hals. Werkmensen vrij toegang geven tot alles in huis zou immers de kat op het spek binden zijn; voorzichtigheid was altijd geboden want niemand moest in de verleiding gebracht worden om iets weg te nemen. Kast, laden en de kelder gingen dus alleen open in aanwezigheid van mevrouw.

Standen

Historicus I.J. Brugmans betoogde in een lezing in 1960 dat er voor 1850 geen middenklasse bestond: men behoorde tot hoog of laag en daar was niets tussen. Op het platteland heeft dit lang stand gehouden. Dit standsbesef hield ook een idee van morele superioriteit in. Sociale stijging was in principe soms wel mogelijk, maar een zonde: God schiep niet voor niets de samenleving met standen. Opklimmen naar een hogere stand was overigens bijna onmogelijk: een parvenu zou zich verraden, een juiste houding was van groot belang en dat kende het gewone volk niet. Bij een hogere stand te willen horen was daarom een zonde van hoogmoed: ware adel is aangeboren, zo dacht men! De samenleving werd gezien als een bouwsel van hogere en lagere groepen en dat ging zo ver dat men meende dat mensen van verschillende standen aan hun uiterlijk te herkennen zouden zijn. Dit gold zeker tot 1940, in de negentiende eeuw was deze opvatting kenmerkend voor de naturalistische literatuur. Een grof, breed, gedrongen en lelijk uiterlijk hoorde bij de lage standen en hiertegenover stonden de fijne gelaatstreken en de tengerere lichaamsbouw, met name de lange smalle handen van de elite.

Theo Molkenboer:
Moeder bij de linnen-
kast

Persen

De maatschappij is gelukkig veranderd, zeker voor vrouwen en dat was wel nodig ook. In de achttiende eeuw pleitte Diderot al voor meer onderwijs voor vrouwen, - volkomen vergeefs toen overigens.

Maar nog steeds kijken we wel graag binnen in huizen van vroeger. Het huis in de Pompstraat herinnert ons aan tijden van weleer. Jan Heesters liet met zijn inboedel twee grote persen na, maar er bestaan ook kleine handpersjes die op een kist of tafel gezet konden worden. Deze kleine, makkelijk te verplaatsen persjes werden bijvoorbeeld gebruikt voor het vouwen van servetten of kledingstukken.

In Nederland zijn nog veel linnenpersen aanwezig want ieder huishouden had vroeger een exemplaar in huis, de ene natuurlijk mooier dan de andere. Dat Jan Heesters over twee linnenpersen beschikte, kwam omdat hij de ene linnenpers gebruikte als een degelpers voor grafisch werk in diepdruk.

In 2019 gebruiken wij geen linnenpersen meer maar nog steeds besteden we op bijzondere dagen extra aandacht aan een goed gedekte tafel met mooi linnengoed.

Anne- Marie Cornelissen

Museum Jan Heestershuis
Pompstraat 17, 5481 BL Schijndel
Tel: 073-54 92276
openingstijden:
dinsdag t/m zondag 13.00-17.00 uur

Dank zij een gulle sponsorbijdrage van Van Kruijsdijk notarissen is dit exemplaar van de Vriendenbrief van Stichting Vrienden van Museum Jan Heestershuis in uw brievenbus gekomen.

Daarvoor onze hartelijke dank.

Op 23 september hield Roxane van Iperen een boeiende lezing in een bomvol kerkje over haar boek 't Hooge Nest. Een gedenkwaardige lezing passend in het kader van de herdenking van 75 jaar bevrijding.

De expositie 'Passie in Steen' van hakcollectief de Verbeelding is nog tot 10 november te bezichtigen in de tuin van Museum Jan Heestershuis.

Tot 1 december 2019 loopt de tentoonstelling 'Onvrijheid' in het kader van Brabant 75 jaar Bevrijding. Het moderne gedeelte biedt plaats aan werk van Senad Alic, Olga Grigorjeva en Moussa Ramou. Het oude woonhuis staat in het teken van de oorlogsperiode van Jan Heesters, zijn werk uit die tijd en de rol die hij in WOII heeft gespeeld.

